

گزیده اسناد

روابط

ایران و آلمان

جلد دوم

به کوشش مینا ظهیر نژاد ارشادی

اداره انتشارات

دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی

Handwritten notes in Persian script, including:

- وزارت امور خارجه
- اداره
- 1911
- 1915
- 1919
- 1920
- 1921
- 1922
- 1923
- 1924
- 1925
- 1926
- 1927
- 1928
- 1929
- 1930
- 1931
- 1932
- 1933
- 1934
- 1935
- 1936
- 1937
- 1938
- 1939
- 1940
- 1941
- 1942
- 1943
- 1944
- 1945
- 1946
- 1947
- 1948
- 1949
- 1950
- 1951
- 1952
- 1953
- 1954
- 1955
- 1956
- 1957
- 1958
- 1959
- 1960
- 1961
- 1962
- 1963
- 1964
- 1965
- 1966
- 1967
- 1968
- 1969
- 1970
- 1971
- 1972
- 1973
- 1974
- 1975
- 1976
- 1977
- 1978
- 1979
- 1980
- 1981
- 1982
- 1983
- 1984
- 1985
- 1986
- 1987
- 1988
- 1989
- 1990
- 1991
- 1992
- 1993
- 1994
- 1995
- 1996
- 1997
- 1998
- 1999
- 2000
- 2001
- 2002
- 2003
- 2004
- 2005
- 2006
- 2007
- 2008
- 2009
- 2010
- 2011
- 2012
- 2013
- 2014
- 2015
- 2016
- 2017
- 2018
- 2019
- 2020
- 2021
- 2022
- 2023
- 2024
- 2025

وزارت امور خارجه

شعبه امور سفارت برتريک و ترويج و نشر اسلام

۱۳۵۰

مازندران

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

گزیده اسناد روابط ایران و آلمان

(جلد دوم)

«اداره انتشار اسناد»

به کوشش مینا ظهیرنژاد ارشادی

تهران-۱۳۷۷

فهرست نویسی پیش از انتشار

ظهیرنژاد ارشادی، مینا، ۱۳۳۰ - ، گردآورنده.
گزیده اسناد روابط ایران و آلمان / اداره انتشار اسناد دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی: به کوشش
مینا ظهیرنژاد ارشادی. - تهران: وزارت امور خارجه، موسسه چاپ و انتشارات، ۱۳۷۷.
ج. - نمونه. - (اسناد: ۴۰؛ ۵۱؛ ۵۲).
بها: ۱۸۰۰۰ ریال (ج. ۱)؛ بهای هر جلد متفاوت.

ISBN 964- 6056- 37- 7 (V.1)

ISBN 964- 6056- 94- 6 (V.2)

ISBN 964- 6056- 96- 2 (V.3)

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا (فهرست نویسی پیش از انتشار)

Mina Zahirnezhad Ershadi:

ص.ع. به انگلیسی:

Selected documents relations between Iran and Germany.

کتابنامه.

ج. ۲، ۳ (چاپ اول، ۱۳۷۷).

۱. ایران - روابط خارجی - آلمان - اسناد و مدارک. ۲. آلمان - روابط خارجی - ایران - اسناد و مدارک.

الف. ایران. وزارت امور خارجه. دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، اداره انتشار اسناد. ب. ایران. وزارت
امور خارجه. موسسه چاپ و انتشارات. ج. عنوان.

۳۲۷/۵۵۰۴۳

DSR ۱۳۹ / ۱۵

۱۲۷۶ - ۷۶ م*

کتابخانه ملی ایران

گزیده اسناد روابط ایران و آلمان «جلد دوم»

اداره انتشار اسناد

به کوشش مینا ظهیرنژاد ارشادی

چاپ اول: ۱۳۷۷

تعداد: ۱۰۰۰ جلد

حروفچینی و صفحه آرایی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی:

مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه

مجتمع بزرگ کتاب: تهران، خیابان ایت اله طالقانی بعد از تقاطع بهار، شماره ۵۱۷

صندوق پستی ۱۵۸۷۵/۴۳۵۳ تلفن: ۳، ۷۶۸۵۸۲ - ۷۵۰۶۱۰۰، فاکس: ۷۵۰۶۰۴۴

دفتر مرکزی و فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان شهید باهنر، خیابان شهید آقایی

صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۴۷۴۶، تلفن: ۲۰ - ۲۵۷۷۰۱۹، فاکس: ۲۵۷۱۰۱۹

فروشگاه شماره ۳: انتهای خیابان شهید باهنر میدان شهید باهنر، تلفن: ۲۲۹۲۲۷۰ - ۷۱

فهرست مندرجات

پیشگفتار	هفده
مقدمه	نوزده

فصل اول - اسناد رویدادهای سیاسی آلمان

۱. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد اوضاع سیاسی آلمان	۳
۲. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد کابینه جدید آلمان	۹
۳. تلگراف رمز سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد بروز اختلاف میان احزاب مختلف آلمان	۱۲
۴. گزارشی از کویته به وزارت امورخارجه در مورد اوضاع سیاسی آلمان	۱۴
۵. مراسله سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد هیئت دولت آلمان به انضمام لیست اسامی اعضای هیئت دولت جدید	۱۷
۶. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد مزاحمت‌های پیروان هیتلر نسبت به یهودیان آلمان	۲۱
۷. گزارش سفارت ایران در شوروی به وزارت امورخارجه در مورد اقدامات حزب سوسیالیست آلمان	۲۶
۸. گزارش نمایندگی ایران در جامعه ملل ژنو به وزارت امورخارجه در مورد خروج آلمان از کنفرانس خلع سلاح	۳۱
۹. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد تشکیل کنگره ناسیونال سوسیالیسم در نورمبرگ	۳۴
۱۰. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد وقایع سیاسی آلمان	۴۳
۱۱. مراسله وزارت امورخارجه به دفتر مخصوص در مورد قانون ریشتاگ به انضمام ترجمه قانون مزبور	۴۹
۱۲. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد قانون مربوط به وحدت و یگانگی در امور داخلی و خارجی آن	۵۲
۱۳. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد دعوت از روزنامه‌نگاران و مخبرین جراید خارجی جهت استماع نطق رجال آلمان	۵۷

۱۴. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد مرام و تشکیلات حزب ناسیونال سوسیالیست آلمان ۵۹
۱۵. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد اوضاع سیاسی، اقتصادی و اجتماعی آلمان ۷۰
۱۶. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد موضوع فوق ۸۳
۱۷. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد کنگره سالانه حزب ناسیونال سوسیالیست ۹۳
۱۸. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد تغییرات تشکیلات وزارت امورخارجه آلمان ۹۸
۱۹. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد اوضاع سیاسی و اقتصادی آلمان ۱۰۳
۲۰. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد اوضاع داخلی، اقتصادی و سیاست خارجی آلمان ۱۱۰
۲۱. مراسم اداره سوّم سیاسی به وزارت امورخارجه در مورد قوانین عهدنامه ورسای در مورد پرداخت غرامات جنگی ۱۱۴
۲۲. تلگراف رمز سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد تمرکز قوای نظامی، حزبی، سیاسی و اقتصادی آلمان در دست هیتلر ۱۱۶
۲۳. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد نطق هیتلر در مورد حکومت ناسیونال سوسیالیست و سیاست بین‌المللی ۱۱۸
۲۴. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد انفجار بمب در محل سخنرانی هیتلر ۱۲۲
۲۵. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد انتخاب آدلف هیتلر به ریاست دولت آلمان و نطق مشارالیه در ورزشگاه برلین ۱۲۴

فصل دوم - اسناد روابط سیاسی ایران و آلمان

۲۶. گزارش حکومت مازندران به وزرات داخله در مورد ورود وزیر مختار آلمان به شهر ساری ۱۳۵
۲۷. متن فرمان رضاشاه در مورد انتصاب میرزا محمدعلیخان فرزین به وزیر مختاری ایران در برلین ۱۳۷
۲۸. تلگراف تبریک رضاشاه به مارشال فن هیندنبورگ رئیس جمهور آلمان به مناسبت روز عید ملی ۱۳۹

فهرست / هفت

۲۹. مراسم دفتر مخصوص شاه به وزارت امور خارجه در مورد تلگراف جوابیه رئیس جمهور آلمان در مقابل
تلگراف تبریک عید ملی به انضمام متن انگلیسی تلگراف مزبور ۱۴۱
۳۰. مراسم سفارت آلمان در تهران به وزارت امور خارجه در مورد انتصاب مسیورینو به سمت آتاشه سفارت
آلمان در تهران ۱۴۵
۳۱. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امور خارجه در مورد تغییر کنت شولنبرگ وزیر مختار آلمان در
ایران ۱۴۷
۳۲. مراسم فن هیندنبورگ به رضاشاه در خصوص انتصاب دکتر ویپر فن بلوشر به وزیر مختاری آلمان در
تهران ۱۵۰
۳۳. گزارش محمد شایسته به وزارت امور خارجه در مورد ملاقات فن بلوشر وزیر مختار آلمان در تهران با
معاون وزارت امور خارجه ۱۵۲
۳۴. تلگراف جوابیه هیندنبورگ به رضاشاه به مناسبت تجدید انتخاب مشارالیه به ریاست جمهوری
آلمان ۱۵۴
۳۵. گزارش ایالت فارس به وزارت داخله در مورد ورود فن بلوشر وزیر مختار آلمان به شیراز ۱۵۷
۳۶. مراسم تشریفات سلطنتی به وزارت امور خارجه در مورد صدور اجازه استعمال مدال تاجگذاری به عنوان
کارل مایر قنصل افتخاری ایران در مونیخ ۱۵۹
۳۷. یادداشت سفارت آلمان در تهران به وزارت امور خارجه در مورد تعیین روز عید ملی ۱۶۱
۳۸. مراسم سفارت ایران در برلین به وزارت امور خارجه در مورد تشکیل جمعیت آلمان و شرق به انضمام
گزارش دکتر هس در این باره ۱۶۳
۳۹. مراسم سفارت ایران در برلین به وزارت امور خارجه در مورد موضوع فوق ۱۶۹
۴۰. مراسم سفارت ایران در مصر به وزارت امور خارجه در مورد عزیمت وزیر مختار آلمان در مصر به
ایران ۱۷۱
۴۱. مراسم آدلف هیتلر به رضاشاه در مورد احضار دکتر فن بلوشر ۱۷۳
۴۲. مراسم آدلف هیتلر به رضاشاه در مورد انتصاب دکتر یوهانس سمند به وزیر مختاری آلمان در ایران ۱۷۵
۴۳. مراسم سفارت آلمان در تهران به وزارت امور خارجه در مورد قانون مربوط به پرچم هیتلر ۱۷۷
۴۴. مراسم سفارت آلمان در تهران به وزارت امور خارجه در مورد نامه‌های رضاشاه به آدلف هیتلر ۱۸۱
۴۵. مراسم سفارت آلمان در تهران به وزارت امور خارجه در مورد مقاله «روزنامه ایران» در خصوص زندگانی
آدلف هیتلر ۱۸۳

۴۶. مراسله وزیر مختار آلمان به مدیر روزنامه ایران در خصوص موضوع فوق. ۱۸۴
۴۷. گزارش اداره سوم سیاسی وزارت امور خارجه به وزارت امور خارجه در مورد نفوذ آلمان در ایران ... ۱۸۵
۴۸. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امور خارجه در مورد نشان لیاقت عقاب آلمان ۱۸۷
۴۹. یادداشت سفارت آلمان در تهران به وزارت امور خارجه در مورد تصویب نشان لیاقت عقاب آلمان از سوی آدلف هیتلر ۱۹۰
۵۰. مراسله وزارت داخله به وزارت امور خارجه در مورد رسیدگی به کارهای اتباع اتریش توسط قنصل تبریز ۱۹۳
۵۱. مراسله ریاست وزراء به وزارت امور خارجه در مورد شناسایی الحاق اتریش به آلمان ۱۹۵
۵۲. مراسله وزارت عدلیه به وزارت امور خارجه در مورد موضوع فوق ۱۹۷
۵۳. پاسخ وزارت امور خارجه به وزارت عدلیه در مورد موضوع فوق ۱۹۹
۵۴. مراسله ژنرال قنصلگری ایران در بیروت به وزارت امور خارجه در مورد جمع‌آوری اعانه برای قنصل چکسلواکی ۲۰۰

فصل سوم - اسناد جنگ بین‌الملل دوم

۵۵. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امور خارجه در مورد انعقاد قراردادی میان دولت اسلاواکی و آلمان ۲۰۵
۵۶. تلگراف رمز بغداد به وزارت امور خارجه در مورد الحاق چکسلواکی به آلمان ۲۰۷
۵۷. تلگراف رمز از هامبورگ به وزارت امور خارجه در مورد برجیدن نمایندگیهای هفت دولت متحابه در ایران ۲۰۹
۵۸. مراسله وزارت امور خارجه به نخست وزیر در مورد بمباران لندن از طرف آلمانها به انضمام گزارش شماره ۴۱۰ مورخ ۱۳۲۲/۳/۲ سفارت لندن ۲۱۱
۵۹. مراسله وزارت امور خارجه به نخست وزیر و دفتر مخصوص در مورد مسافرت پرنس بیسمارک به استکهلم به انضمام گزارش شماره ۵۱۵ مورخ ۱۳۲۲/۹/۲۲ سفارت استکهلم ۲۱۵
۶۰. گزارش کنسولگری ایران در هندوستان به وزارت امور خارجه در مورد قطع روابط سیاسی بین ترکیه و آلمان ۲۱۹
۶۱. مراسله سفارت ایران در برن به وزارت امور خارجه در مورد لیست خسارات وارده به اتباع ایران در جنگ ۲۲۱

۶۲	مراسله اداره کل شهربانی به وزارت امور خارجه در مورد آلمانیهای مقیم ایران	۲۲۲
۶۳	مراسله سرکنسولگری ایران در اشتونگارت به وزارت امور خارجه در مورد نقشه آلمان که پس از خاتمه جنگ به طبع رسیده است به انضمام یک قطعه از نقشه مزبور	۲۲۴
۶۴	متن فرمان تسلیم نظامی آلمان	۲۲۷
۶۵	متن تعهد فرماندهان نظامی آلمان به فرماندهی عالی متفقین	۲۲۹
۶۶	یادداشت وزارت امور خارجه آمریکا در مورد تسلیم آلمان به متفقین	۲۳۰
۶۷	مراسله سرکنسولگری ایران در آلمان غربی به وزارت امور خارجه در مورد اوضاع سیاسی و داخلی آلمان و اشغال این کشور از طرف قوای نظامی چهار کشور آمریکا، انگلیس، فرانسه و شوروی	۲۳۱

فصل چهارم - اسناد روابط اقتصادی ایران و آلمان

۶۸	مراسله وزارت داخله به وزارت امور خارجه در مورد مسافرت دو متخصص معرفت الارض آلمانی به مناطق جنوب ایران در خلیج فارس	۲۵۷
۶۹	گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امور خارجه در مورد موضوع فوق	۲۵۹
۷۰	سواد قرارداد تجارتنی و گمرکی و بحریمایی بین دولتین ایران و آلمان	۲۶۲
۷۱	گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امور خارجه در مورد حساب مخصوص خارجیان در بانکهای آلمان	۲۷۶
۷۲	گزارش قنصلگری ایران در هامبورگ به وزارت امور خارجه در مورد مظنه بازار کالاهای صادراتی ایران در هامبورگ	۲۷۹
۷۳	مراسله سفارت ایران در شوروی به وزارت امور خارجه در مورد حمل مواد خام ممالک ایران به افغانستان و چین غربی از طریق ادارات شوروی	۲۸۴
۷۴	گزارش قنصلگری ایران در هامبورگ به وزارت امور خارجه در مورد مظنه بازار کالاهای صادراتی ایران در هامبورگ	۲۸۵
۷۵	گزارش قنصلگری ایران در هامبورگ به وزارت امور خارجه در مورد جریان بازار غلات و حبوبات در هامبورگ	۲۹۰
۷۶	گزارش قنصلگری ایران در هامبورگ به وزارت امور خارجه در مورد توسعه استخراج آهن	۲۹۱
۷۷	ترجمه یادداشت وزارت امور خارجه آلمان به سفارت ایران در برلین در مورد توسعه مبادلات کالا بین ایران و آلمان	۲۹۲

۷۸. مراسله معاون وزارت مالیه به وزارت امور خارجه در مورد صدور اجازه قبول نشان صلیب احمر ... ۲۹۷
۷۹. مراسله دربار شاه به وزارت امور خارجه در مورد موضوع فوق ۲۹۹
۸۰. فرمان اجرای قانون قرارداد مربوط به تصفیه محاسبه بین ایران و آلمان به انضمام متن قرارداد مزبور ۳۰۱
۸۱. گزارش قنصلگری ایران در هامبورگ به سفارت ایران در برلین در مورد اجازه ورود خشکبار و فرش ایران به آلمان ۳۱۰
۸۲. مراسله شرکت زیمنس به وزارت امور خارجه در مورد تأسیس شرکت زیمنس در ایران ۳۱۲
۸۳. مراسله سفارت ایران در بغداد به وزارت امور خارجه در مورد روابط تجاری ایران و آلمان ۳۱۳
۸۴. گزارش ژنرال قنصلگری ایران در هامبورگ به وزارت تجارت در مورد واردات و صادرات کالا بین دو کشور ایران و آلمان ۳۱۵
۸۵. گزارش سفارت ایران در مسکو به وزارت امور خارجه در مورد مندرجات مطبوعات شوروی راجع به نفوذ آلمان در ممالک شرق ۳۲۳
۸۶. مراسله ریاست وزراء به وزارت امور خارجه در مورد مصوبه هیئت وزیران در مورد شمول قرارداد تهاتری ایران و آلمان به معاملات بین ایران و اتریش ۳۲۷
۸۷. یادداشت سفارت آلمان در تهران به وزارت امور خارجه در مورد تأیید دو یادداشت مربوط به اجرای مفاد پیمان پایاپای در نواحی سودت و عدم اجرای موقتی ماده ۱۴ پیمان پایاپای ۳۲۹
۸۸. یادداشت سفارت آلمان در تهران به وزارت امور خارجه در مورد هزینه حمل و نقل دریایی ۳۳۱
۸۹. مراسله نخست وزیر به وزارت دارایی در مورد مصوبه هیئت وزیران در مورد چند پروتکل و یادداشت راجع به جریان مذاکرات بازرگانی با نمایندگان آلمان ۳۳۳
۹۰. گزارش اداره سوم سیاسی به وزارت امور خارجه در مورد مذاکرات دکتر تیسمر آتاشه تجارتي سفارت آلمان ۳۳۴
۹۱. یادداشت سفارت آلمان در تهران به وزارت امور خارجه در مورد مخارج سوار کردن واگونها، میزان کردن میل لنگ در زین، خرید توربین ۳۳۶
۹۲. مراسله وزارت دارایی به وزارت امور خارجه در مورد نرخ رایشمارک ۳۳۹
۹۳. مراسله سفارت ایران در پاریس به وزارت امور خارجه در مورد گزارش امیرعباس هویدا در مورد امور بازرگانی میان ایران و آلمان ۳۴۱

فهرست / یازده

۹۴. مراسله بانک ملی ایران به وزارت امورخارجه در مورد خرید کالاهای آلمانی به نیره ۳۴۴
۹۵. مراسله اسمعیل نیکروان به وزارت امورخارجه در مورد صدور اجازه مسافرت به آلمان جهت تجدید روابط بازرگانی ۳۴۵
۹۶. مراسله سفارت ایران در لندن به وزارت امورخارجه در مورد تعیین وضع صندوق پایاپای آلمان ۳۴۶
۹۷. مراسله بانک ملی ایران به وزارت دارایی در مورد صندوق پایاپای آلمان ۳۴۷
۹۸. مراسله وزارت امورخارجه به سفارت ایران در برلین در مورد موضوع فوق ۳۴۸

فصل پنجم - اسناد روابط فرهنگی ایران و آلمان

۹۹. گزارش کارگزاری مهام خارجه کل آذربایجان به وزارت امورخارجه در مورد تأسیس مدرسه کوران در تبریز ۳۵۱
۱۰۰. گزارش کارگزاری مهام خارجه کل آذربایجان به وزارت امورخارجه در مورد موضوع فوق ۳۵۵
۱۰۱. یادداشت سفارت آلمان در تهران به وزارت امورخارجه در مورد معافیت گمرکی اشیاء واردات برای موسسه کوران ۳۵۹
۱۰۲. مراسله وزارت مالیه به وزارت امورخارجه در مورد موضوع فوق ۳۶۱
۱۰۳. مراسله وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه به وزارت امورخارجه در مورد تقاضای امتیاز تأسیس مدرسه کوران ۳۶۳
۱۰۴. مراسله وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه به وزارت امورخارجه در مورد موضوع فوق ۳۶۵
۱۰۵. تلگراف رمز وزارت امورخارجه به سفارت ایران در برلین در مورد دعوت از دولت ایران جهت شرکت در جشن صدساله «گوته» ۳۶۷
۱۰۶. یادداشت سفارت آلمان در تهران به وزارت امورخارجه در مورد تلگراف وزیر امورخارجه ایران به مناسبت صدمین سال وفات «گوته» ۳۷۰
۱۰۷. مراسله وزارت امورخارجه به وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه در مورد مجمع مدرسه ایران و آلمان به انضمام گزارش نمره ۱۶۹۰ مورخ ۱۳۱۲/۱۲/۱ سفارت ایران در برلین و ضمائم آن در مورد اساسنامه و مرام مجمع ۳۷۲
۱۰۸. مراسله وزارت امورخارجه به سفارت ایران در برلین در مورد هنرستان مرکز و فارس به انضمام گزارش نمره ۱۳۸۹۶ مورخ ۱۳۱۳/۴/۱۴ وزارت معارف و ضمائم آن ۳۸۱

۱۰۹. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد نمایش فیلم «شیر نقره» در شهر آخن. ۳۹۰
۱۱۰. مراسله وزارت امورخارجه به وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه در مورد تأسیس موسسه کوران در اصفهان ۳۹۲
۱۱۱. مراسله وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه به وزارت امورخارجه در مورد موضوع فوق ... ۳۹۴
۱۱۲. مراسله سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد نمایش فیلم مبتدل راجع به ایران در سینماهای برلین ۳۹۶
۱۱۳. مراسله وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه به وزارت امورخارجه در مورد اعطاء نشان درجه دوم علمی به آقای کر. ح رمیپس ۳۹۸
۱۱۴. یادداشت سفارت آلمان در تهران به وزارت امورخارجه در مورد ارزش علمی دیپلم های صادره از طرف دانشکده های آلمان ۴۰۰
۱۱۵. مراسله سفارت ایران در برلین به وزارت امورخارجه در مورد تشکیل مجمعی از شرق شناسان و ایران شناسان در برلین به انضمام سواد مراسله مورخ ۲۵ مارس ۱۹۳۹ پروفیسور سباستیان بیک ۴۰۲
۱۱۶. مراسله وزارت امورخارجه به وزارت فرهنگ در مورد موضوع فوق ۴۰۵
۱۱۷. مراسله وزارت امورخارجه به سفارت ایران در برلین در مورد بازبودن دانشگاه های آلمان در زمان جنگ ۴۰۶
۱۱۸. یادداشت سفارت آلمان در تهران به وزارت امورخارجه در مورد خرید انواع گوسفند از ایران جهت مطالعات علمی موسسه پرورش حیوانات دانشگاه هاله ۴۰۸
۱۱۹. یادداشت سفارت آلمان در تهران به وزارت امورخارجه در مورد موضوع فوق ۴۱۰
۱۲۰. مراسله وزارت امورخارجه با اداره کل کشاورزی در مورد موضوع فوق ۴۱۲
۱۲۱. مراسله سرکنسولگری ایران در آلمان به وزارت امورخارجه درخصوص تحصیل دانشجویان خارجی در دانشگاه های آلمان ۴۱۴
۱۲۲. مراسله سرکنسولگری ایران در اشتوتگارت به وزارت امورخارجه در مورد ارسال کتب و نشریات ایرانی به انستیتو شرق شناسی فرانکفورت ۴۱۵
۱۲۳. مراسله دانشگاه تهران به وزارت امورخارجه در مورد ارسال کتاب به انستیتو شرق شناسی فرانکفورت ۴۱۶
۱۲۴. مراسله سرکنسولگری ایران در اشتوتگارت به وزارت امورخارجه در مورد ایجاد روابط فرهنگی بین دانشگاه های مونیخ و تهران ۴۱۷

۱۲۵. مراسله وزارت فرهنگ به وزارت امور خارجه در مورد ارسال کتاب به کنسولگری ایران در
اشترنگارت ۴۱۹

فصل ششم - اسناد روابط نظامی ایران و آلمان

۱۲۶. گزارش سفارت ایران در برلین به وزارت امور خارجه در مورد تهیه نقشه ایران توسط اداره نقشه برداری
دولت آلمان ۴۲۳

۱۲۷. مراسله وزارت جنگ به وزارت امور خارجه در مورد موضوع فوق ۴۳۳

۱۲۸. مراسله وزارت جنگ به وزارت امور خارجه در مورد حمل ماشین آلات فورخانه خریداری شده از آلمان از
راه روسیه ۴۳۵

۱۲۹. مراسله سفارت آلمان در تهران به وزارت امور خارجه در مورد تعیین آتاشه نظامی برای سفارت آلمان در
ایران ۴۳۷

۱۳۰. مراسله وزارت جنگ به وزارت امور خارجه در مورد ارسال عکس از جهازات «پهلوی» و «کرکس» جهت
درج در سالنامه Weyers. Tach der. Krine به انضمام یادداشت شماره آ ۳۴۲ مورخ ۲۱ ژوئیه ۱۹۳۶ سفارت
آلمان در تهران ۴۳۹

فصل هفتم - اسناد ضمیمه (ترجمه مندرجات مطبوعات کشورهای مختلف جهان در مورد ایران و آلمان)

۱۳۱. ترجمه روزنامه برلینر - تاگبلاط برلین در مورد کشف داروی مرض خواب در آلمان ۴۴۵

۱۳۲. ترجمه روزنامه «پاسلندنیانوستی» تحت عنوان «کشف گاز فوق العاده سمدار» ۴۴۶

۱۳۳. ترجمه «دویچه آگماینه ساتیونگ» تحت عنوان «اجتماع برای تأسیس اطاق تجارت آلمان و ایران» ۴۴۷

۱۳۴. ترجمه روزنامه «ژورنال دمسکو» تحت عنوان «توسعه اقتصادی آلمان و ایران» ۴۴۹

۱۳۵. ترجمه روزنامه «الاهرام» تحت عنوان «روابط تجارتي ایران و آلمان، مسافرت متخصص اقتصادی آلمان
به تهران» ۴۵۸

۱۳۶. ترجمه روزنامه «النهار» تحت عنوان «بتکده‌های آلمان» ۴۶۰

۱۳۷. ترجمه روزنامه «پراودا» تحت عنوان «مبارزه دول استعماری برای خاور نزدیک» ۴۶۲

۱۳۸. ترجمه روزنامه «منیرالشرق» تحت عنوان «اسلام در آلمان» ۴۶۶

۱۳۹. ترجمه روزنامه «ساکسیشه ویرتشافت» تحت عنوان «توسعه قرارداد تهاتری آلمان و ایران» ۴۶۸
۱۴۰. ترجمه مجله «خاور نزدیک» تحت عنوان «تجارت ایران با آلمان» ۴۷۰
۱۴۱. ترجمه روزنامه «الاهرام» قاهره تحت عنوان «پنبه ایران برای آلمان» ۴۷۴
۱۴۲. ترجمه روزنامه «نیوز کرانیکل» تحت عنوان «پیمان منعقدہ بین ایران و آلمان برای معاملات جنسی» ۴۷۶
۱۴۳. ترجمه روزنامه «گاز تاپالسکا» تحت عنوان «واحدہای ارتش آلمان» ۴۷۸
۱۴۴. ترجمه نشریہ ہفتگی «نوویہ اسلو» تحت عنوان «روابط اقتصادی آلمان با کشورہای خارجہ» ۴۸۳
۱۴۵. ترجمه روزنامه «پاسلدنیا نوستی» تحت عنوان «عدم رضایت محافل واتیکان و رم از توقیف کشیشہا در آلمان» ۴۸۵
۱۴۶. ترجمه روزنامه «پاسلدنیا نوستی» تحت عنوان «توقیف کشیشان کاتولیک در آلمان» ۴۸۷
۱۴۷. ترجمه روزنامه «پاسلدنیا نوستی» تحت عنوان «اعتراض شدید (اسرواتری رومانو)» ۴۸۹
۱۴۸. ترجمه روزنامه «النہار» بیروت تحت عنوان «ہیتلر ملعون» ۴۹۴
۱۴۹. ترجمه روزنامه «پراودا» تحت عنوان «کارتهای جدید خواروبار در آلمان» ۴۹۶
۱۵۰. ترجمه روزنامه «پاسلدنیا نوستی» تحت عنوان «قوای دولت آلمان» ۴۹۸
۱۵۱. ترجمه روزنامه «پاسلدنیا نوستی» تحت عنوان «اعطای عکسہای کرنیک در عوض نشانہای دولتی» ۵۰۳
۱۵۲. ترجمه روزنامه «پاسلدنیا نوستی» تحت عنوان «بسیج مخترعین آلمان» ۵۰۵
۱۵۳. ترجمه نشریہ «وازارژ دنیا» تحت عنوان «مخالفت با رژیم فعلی آلمان» ۵۰۸
۱۵۴. ترجمه روزنامه «مسازہ دو بروکسل» تحت عنوان «تجارت بین آلمان و ایران» ۵۱۱
۱۵۵. ترجمه نشریہ «وازارژ دنیا» تحت عنوان «بعید نیست کہ سوء قصد مونیخ با تصویب خود ہیتلر ترتیب دادہ شدہ می باشد» ۵۱۲
۱۵۶. ترجمه روزنامه «پاسلدنیا نوستی» تحت عنوان «ولہلم امپراطور آلمان در تحت نظر ادارہ سوم سیاسی شہربانی قرار گرفتہ است» ۵۱۵
۱۵۷. ترجمه نشریہ «وازارژ دنیا» تحت عنوان «شاهزادہ لودویک فردیناند» ۵۲۱
۱۵۸. ترجمه روزنامه «صوت الاخرار» تحت عنوان «نوادگان ویلہلم در ارتش آلمان» ۵۲۶
۱۵۹. ترجمه روزنامه «پراودا» تحت عنوان «محاصرہ اقتصادی آلمان و خطمشی ایران» ۵۲۸

فهرست / پانزده

۱۶۰. ترجمه روزنامه «پاسلدنیا نوستی» تحت عنوان «نگرانی هینلر از احتمال استقرار رژیم سلطنتی در آلمان» ۵۳۲
۱۶۱. ترجمه روزنامه «البلاد» تحت عنوان «میان ایران و آلمان» ۵۳۴
۱۶۲. ترجمه روزنامه «نوویه سلو» تحت عنوان «آمار پیشه در آلمان» ۵۳۶
۱۶۳. ترجمه «بریتانیای کبیر و خاور» تحت عنوان «مخبر ما از تهران گزارش می دهد» ۵۳۸
۱۶۴. ترجمه روزنامه «الاهرام» قاهره تحت عنوان «کوشش های آلمان برای امور بازرگانی در ایران، همراهی آلمان و روسیه برای حمل و نقل کالا از ایران به آلمان از راه روسیه» ۵۴۶
۱۶۵. ترجمه روزنامه «پاسلدنیا نوستی» تحت عنوان «ویلهم امپراتور سابق در آلمان» ۵۴۸
۱۶۶. ترجمه روزنامه «استقلال» تحت عنوان «امضای پیمان بازرگانی بین ایران و آلمان» ۵۵۰
۱۶۷. ترجمه روزنامه «الاجبار» تحت عنوان «پاسخ ایران به یادداشت دولت انگلیس» ۵۵۱
۱۶۸. ترجمه روزنامه «الاهرام» تحت عنوان «آلمان ها دسته، دسته از ایران می روند» ۵۵۲
۱۶۹. ترجمه روزنامه «دیلی کراچی» تحت عنوان «ایران برضد دول متفقین اقدامی نمی کند - موافقت برای بازگشت دادن آلمانها از مملکت - نازیها در کارهای صنعتی در خدمت هستند» ۵۵۳
۱۷۰. ترجمه روزنامه «الدفاع» تحت عنوان «دولت شاهنشاهی و پیشنهاد انگلیس جهت خنثی کردن جدیت نازیها» ۵۵۴
۱۷۱. ترجمه روزنامه های «بغداد» و «الزمان» تحت عنوان یادداشتهای دولت شوروی به ایران راجع به خطر وجود آلمانیهای در ایران - دولت ایران خطر کارگزاری آلمانی را می داند» ۵۵۵
۱۷۲. ترجمه روزنامه «الاهرام» تحت عنوان «ایران میان روس و انگلیس است - نمی توان از کارهای آلمان در ایران چشم پوشی کرد» ۵۵۷
۱۷۳. ترجمه روزنامه «نوویه سلو» تحت عنوان «آگاه کردن حکومت از دارایی شخص مانده در کشورهای متخاصم» ۵۵۹
۱۷۴. ترجمه روزنامه «الاهرام» تحت عنوان «موافقت دولت ایران با تقاضاهای دولت بریتانی» ۵۶۰
۱۷۵. مندرجات روزنامه Nye Dagligt Allehanda چاپ استکهلم در مورد مذاکرات صلح بین آلمان و روسیه ۵۶۱
- ۵۶۳ فهرست عمومی اعلام

پیشگفتار

بدون تردید ضرورت بازنگری و مطالعه عملکردهای پیشینیان به منظور کسب تجربه یکی از ویژگی‌های فعالیت هوشمندانه در عرصه سیاست خارجی است. امروزه یک کارگزار سیاست خارجی باید بتواند در برابر مسائل و بحرانهای حوزه کاری خود تصویری دقیق و سنجیده از موضوعات داشته باشد، تا در هنگام مواجهه با شرایط ویژه از قدرت تصمیم‌گیری و انجام واکنش لازم در حداقل زمان ممکن بهره جوید. این مهم مقدور نمی‌گردد مگر زمانی که بر سوابق تحولات و عملکردهای گذشته اشراف حاصل آید و بتوان در مواجهه با هر مسئله‌ای تمام احتمالات ممکن را بازآفرینی کرد. گنجینه ارزشمند و پراهمیت اسناد وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران که دربرگیرنده مهمترین اسناد و مدارک سیاسی چند قرن گذشته است می‌تواند به این نیاز طبیعی کارگزاران سیاست خارجی پاسخ دهد. در این راستا اداره انتشار اسناد دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی که براساس قانون مصوب مجلس شورای اسلامی تحت نظر شورای عالی نظارت بر تدوین و نشر اسناد فعالیت می‌نماید، اقدام به انتشار گزیده‌هایی از این مجموعه ارزشمند نموده است که از آن جمله کتاب «گزیده اسناد روابط ایران و آلمان» (جلد دوم) می‌باشد و شایسته است از تلاش و زحمات معاون محترم آموزش و پژوهش وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران و جناب آقای محمدحسن کاووسی عراقی سرپرست اداره انتشار اسناد و سرکار خانم مینا ظهیرنژاد ارشادی محقق و تهیه و تدوین‌کننده این مجموعه تاریخی که با نهایت صمیمیت اقدام نموده‌اند، قدردانی و تمجید شود و توفیق آنان را از خداوند متعال مسئلت نماید.

سیدکمال خرازی

وزیر امور خارجه

و

رئیس شورای عالی نظارت بر تدوین و نشر اسناد

مقدمه

پس از خاتمه جنگ جهانی اول و استعفای ویلهلم دوم^۱ از سلطنت و فرار او به هلند، «رایش دوم»^۲ در آلمان پایان پذیرفت و در کشور جمهوری دمکراتیک اعلام و «ابرت»^۳ به عنوان اولین رئیس جمهوری برگزیده شد. این جمهوری که در سال ۱۹۱۹ تأسیس شد و تا سال ۱۹۳۳ در آلمان برقرار بود، به «جمهوری وایمار»^۴ معروف گردید. قانون اساسی جمهوری وایمار که ترکیبی بود از حکومت پارلمانی و حکومت مستقیم، پس از شش ماه مناظره در ۳۱ ژوئیه ۱۹۱۹ به تصویب مجلس مؤسسان آلمان و در ۳۱ اوت همان سال به امضای ابرت رسید.^۵

در این جمهوری قوه مقننه از دو مجلس رایشتاگ^۶ و رایشرات^۷ تشکیل می‌یافت. در رایشتاگ نمایندگان ملت آلمان شرکت داشتند که از طریق انتخابات عمومی برای مدت چهار سال انتخاب می‌شدند و در رایشرات نمایندگان کشورهای جزء آلمان به قرار یک نفر نماینده از طرف یک میلیون نفر شرکت داشتند. نظارت در اقدامات دولت جزو وظایف رایشتاگ بود و رایشرات فقط دارای حق وتوی بود که باعث تعویق امر می‌شد.

در جمهوری وایمار قوه مجریه قدرت فراوانی داشت، رئیس‌جمهور برای مدت هفت سال از طریق انتخابات عمومی تعیین می‌شد. وی مجاز بود قانونی را که به تصویب رایشتاگ می‌رسید پس از آنکه در معرض آراء عمومی قرار گرفت توشیح نماید و در مقابل رئیس‌جمهور امکان داشت بنابه پیشنهاد رایشتاگ و در نتیجه رأی افراد ملت خلع گردد.^۸

1. Wilhelm 2

۲. رایش دوم در سال ۱۸۷۱ توسط بیسمارک تأسیس شد و تا سال ۱۹۱۸ ادامه یافت. [رایش (Reich) واژه آلمانی است و به معنای امپراطوری و حکومت بزرگ می‌باشد.]

3. Freidrich Ebert

4. Weimar Republic

۵. انتشارات گیتاشناسی، گیتاشناسی کشورها، ۱۳۶۲، ص ۹.

6. Reichtag

۷. رایشرات (Reichsrat) مجلس سنای آلمان بود که در سال ۱۹۳۴ منحل شد.

۸. دکتر محسن عزیزی، تاریخ دیپلماسی عمومی (ج ۱)، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۳۶.

اولین معضلی که جمهوری نوپای آلمان با آن روبرو گردید، مسئله تنظیم «قرارداد صلح ورسای»^۱ از طرف دول متفق بود. این پیمان که آلمان را کاملاً خلع سلاح کرده بود، خشم شدید مردم و مسئولین کشور را برانگیخت، اما در نهایت چاره‌ای جز امضای آن نبود. براساس عهدنامه ورسای سرزمینهایی که آلمانیها به هنگام تقسیم لهستان میان روسیه، پروس و اتریش در سال ۱۷۹۵ متصرف شده بودند به لهستانها پس داده شد و نیز الزاس و لورن^۲ را به فرانسه و قطعه‌ای از خاک آلمان را به بلژیک و قطعه دیگر از خاک آلمان در شلزویک^۳ به دانمارک بازگردانده شد.

پیمان ورسای آلمانیه را مجبور ساخت که مسئولیت شروع جنگ را بپذیرد. پیمان مزبور ستاد ارتش آلمان را غیرقانونی و ارتش را به ۱۰۰/۰۰۰ داوطلب محدود کرد. این کشور مجاز نبود زیردریایی و کشتیهایی که ظرفیت آنها بیش از ۱۰/۰۰۰ تن باشد بسازد و نیز حق داشتن تانک و هواپیما از قشون آن سلب گردید. پیمان ورسای در بیست‌و‌هشتم ژوئن ۱۹۱۹ در کاخ ورسای به امضای دولت آلمان رسید و از آن تاریخ به بعد این کشور صحنه شورشها و انقلابات خشونت‌بار چپ‌گرایان^۴ و راست‌گرایان^۵ گردید. ^۶ راست‌گرایان که چپ‌ها و یهودیان را مسئول تسلیم آلمان به دول متفق می‌دانستند قدرت بسیار یافتند. در این دوره آلمان به واسطه غرامات سنگینی که بر آن

صص ۱۵ و ۱۶ مقدمه.

۱. نگاه کنید به توضیحات سند شماره ۹ در مورد «قرارداد صلح ورسای».
۲. الزاس و لورن (Alzas - Lorren) نام دو ایالتی است که در ۱۸۷۱ توسط آلمانها از فرانسه منتزع شد و آن شامل شهرستانهای کنونی موزل (Mosells)، رن سفلی و رن علیا بود. آلمانها آن را رایشسلند (Reichsland) می‌نامیدند.
۳. شلزویک، هلشتاین (Schleswig - Holstein) ایالتی است در شمال آلمان فدرال و جنوب دانمارک که ۱۶۵۷۸ کیلومتر مربع مساحت دارد و مرکز آن شهر کیل (Kiel) است.
۴. چپ‌گرایان طیف گسترده‌ای را در جمهوری وایمار تشکیل می‌دادند که از جمله اسپارتاکوسها (Spartacus)، مارکسیستها و سوسیال دمکراتها از آنها بودند.
۵. راست‌گرایان عمدتاً اعضاء حزب ناسیونال سوسیالیستهاي کارگران بودند که از سال ۱۹۲۰ فعالیت آنها آغاز شد و با رهبری آدلف هیتلر (Adolf Hitler) قدرت را در سال ۱۹۳۳ بدست گرفتند.
۶. ویلیام شایرر، ظهور و سقوط رایش سوم، ترجمه کاوه دهگان (ج ۱)، انتشارات فردوسی، تهران ۱۳۶۲ ش، صص ۱۲۰ الی ۱۲۳.

دولت تحمیل شده بود و بواسطه فشار مداوم برای تأدیه غرامات دچار بحرانهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی عظیمی گردید. تورم و بیکاری، سقوط مارک، کمبود مایحتاج مردم و گرانی کالاها بر مشکلات این کشور افزوده بود. در سال ۱۹۲۲ پیمان معروف «راپالو»^۱ بین آلمان و اتحاد جماهیر شوروی به امضاء رسید. این پیمان موجب گردید که دول سرمایه‌دار که به شدت از نفوذ کمونیست‌ها هراسان بودند، سیاست معتدلی را در قبال آلمان در پیش گیرند^۲، اما با وجود این در سال ۱۹۲۳ دولت فرانسه منطقه صنعتی «روهر»^۳ را به جهت عدم دریافت غرامات جنگ متصرف گردید، ولی با مقاومت مسلحانه چریکی آلمان و اعتصاب کارگران معادن و کارخانجات روبرو شد. عوامل فوق باعث گردید که فرانسه به اهداف خود یعنی استفاده اقتصادی از ناحیه روهر نائل نگردد^۴، ولی در عوض عناصر فاشیست^۵ و جنگ طلب در آلمان رشد بیشتری یافتند. پس از چندی به موجب «طرح داووز»^۶ معاون رئیس جمهور آمریکا مبنی بر پرداخت اقساطی غرامات جنگی و نیز انعقاد «پیمان لوکارنو»^۷ که تا حدودی معاهده ورسای را تعدیل بخشید، اوضاع اقتصادی آلمان بهبود نسبی یافت.^۸ بطور کلی دولت جمهوری وایمار وارث اوضاع آشفته و پریشان آلمان بود که می‌بایست مشکلات اقتصادی، اجتماعی، سیاسی بعد از جنگ را حل نماید.

1. Rapallo

۲. موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، جمهوری آلمان فدرال، از سری انتشارات بررسی مسائل کشورها، تهران ۱۳۶۸ ش، ص ۷۸.
۳. روهر (Ruhr) یکی از نواحی آلمان است که رود روهر از آن عبور می‌کند. این منطقه دارای زغال سنگ بسیار غنی است و یکی از حوزه‌های مهم صنعتی آلمان به شمار می‌رود.
۴. ژاک بنوا - مشن، جهان در میان دو جنگ (ج اول)، ترجمه دکتر مهدی سمسار، سازمان انتشارات اشرفی، تهران ۱۳۶۳، صص ۲۷۸، ۲۸۸.
۵. فاشیسم (Fasism) نهضت دیکتاتوری بود که در ایتالیا تحت رهبری موسولینی در ۱۹۲۲ نشأت گرفت و تا سال ۱۹۴۵ دوام یافت. بعدها این کلمه بعنوان لغتی جهت دیکتاتوری به کار رفته است. طرفداران فاشیسم را فاشیست می‌گویند.
۶. نگاه کنید به توضیحات سند شماره ۲۵ کتاب حاضر در مورد «طرح داووز» (Dawes Plan).
۷. «پیمان لوکارنو» (Locarno) در ۱۶ اکتبر ۱۹۲۵ فیما بین دول آلمان، فرانسه، انگلیس و ایتالیا در شهر لوکارنو سوئیس منعقد شد.
۸. موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، همان، ص ۷۸.

در سال ۱۹۲۰ یکی از ژنرالهای ارتش بنام لودندورف^۱ و به اتفاق کاپ^۲ درصدد اجرای کودتایی در برلین بر علیه حکومت جمهوری برآمدند ولیکن کودتای آنها با عدم موفقیت مواجه گردید و نیز در انتخابات همان سال احزاب مختلف سلطنت طلب آرای مساوی با مجموع آراء احزاب دست چپ را بدست آوردند در نتیجه آنها در ناحیه باویر قدرت را در دست گرفته و جمعی از آنها دوران «ترور سفید» را در آلمان ایجاد نمودند، که منتهی به قتل چند تن از بزرگان و زعمای احزاب سوسیالیست پست نظیر کورت ایزنر^۳ (۱۹۹۱)، هاز^۴ (۱۹۲۰) و ارزبرگر^۵ (۱۹۲۱) گردید.^۶

پس از فوت ابرت در سال ۱۹۲۵ فیلد مارشال پاول فن هیندنبورگ^۷ جانشین وی گردید.^۸ در سال ۱۹۲۶ آلمان به عضویت جامعه ملل درآمد و در سال ۱۹۲۹ پیمان «بریان کلوگ»^۹ را که جنگ را عملی خلاف قانون می دانست امضاء نمود.

در دوران حکومت هیندنبورگ جمهوری وایمار بالنسبه از اقتدار و اعتباری برخوردار گردید ولیکن با پدیدار شدن بحران اقتصادی جهانگیر در سال ۱۹۲۹-۱۹۳۲ باز هم ورشکستگی به آلمان روی آورد. رشد بیکاری، تورم و سایر عوامل موجب بروز کشمکشها و درگیریهای فراوانی میان جناحهای راست و چپ گردید و از آن زمان به بعد حزب ناسیونال سوسیالیست^{۱۰} آلمان به رهبری آدلف هیتلر^{۱۱} رشد یافته و روز بروز بر

۱. جهت آگاهی از شرح حال لودندورف نگاه کنید به توضیحات سند شماره ۱۴۷ کتاب حاضر.

2. Kap

3. Kurt Eisener

4. Hesse

5. Erzberger

۶. دکتر محسن عزیزی، همان، ص ۱۶ مقدمه.

۷. برای آشنایی با شرح حال مارشال هیندنبورگ به توضیحات سند شماره ۴ کتاب حاضر مراجعه گردد. ۸. انتشارات گیتاشناسی، همان، ص ۹.

۹. قرارداد عمومی «بریان - کلوگ» (Briand - Kellog) که جنگ را عملی خلاف می دانست در ۲۷ اوت ۱۹۲۸ بین دو کشور آمریکا و فرانسه منعقد گردید و بعدها دولتهای دیگر از جمله آلمان، ژاپن، اتحاد جماهیر شوروی سابق آنرا امضاء کردند.

۱۰. حزب ناسیونال سوسیالیست (نازی) از سال ۱۹۳۳ الی ۱۹۴۵ حکومت آلمان را در دست داشت. یکی از اهداف مهم آن ایجاد یک آلمان مقتدر بود که بتواند مرزهای خود را گسترش داده و اتحاد ملل آلمانی زبان را تأمین نماید. اصول نظری این حزب آمیخته‌ای از فاشیسم ایتالیا، عقاید ناسیونالیستی قدیم آلمان و نظریه‌های نژادی سنن میلناریسم پروس بود. روش حکومتی این حزب خشن‌ترین نوع دیکتاتوری و استفاده از تبلیغات و اعمال زور بشمار

قدرت او افزوده شد. هیتلر موفق گردید با استفاده از نطق‌های آتشین خود عده قابل توجهی از هموطنان خود را به سوی خویش و حزب نازی جلب نماید.^{۱۲} حزب نازی در سال ۱۹۳۲ کرسیهای فراوانی را در رایشستاگ بدست آورد^{۱۳} و نیز موفق شد که در انتخابات ملی ۱۱/۷۰۰/۰۰۰ رأی به نفع هیتلر جمع‌آوری نماید، در نتیجه هیتلر در ژانویه سال ۱۹۳۳ از طرف هیندنبورگ به صدارت عظمی برگزیده شد و یک سال بعد پس از فوت هیندنبورگ به پیشوایی و ریاست رایش و ملت آلمان نائل گردید. هیتلر بلافاصله پس از بدست گرفتن قدرت «رایش سوم» را تشکیل داد و حکومت دیکتاتوری برقرار نمود. وی با یک اداره آهنین اصلاحات دامنه‌داری را آغاز کرده به قلع و قمع خائنین و مخالفین آلمان پرداخت. خدمت زیر پرچم را اجباری و سربازان را برای جنگ مجهز کرد. هیتلر در اندک زمانی آنچنان به اوضاع آلمان سازمان داد که در سال ۱۹۳۵ به سهولت موفق شد منطقه «سار»^{۱۴} را به خاک آلمان بازگرداند.^{۱۵} به فرمان او فعالیتهای کلیه احزاب سیاسی به جز حزب ناسیونال سوسیالیست غیرقانونی و ممنوع اعلام شد. ایالت‌های خودمختار باواریا، ساکسونی، پروس و چند ایالت دیگر که بر رویهم جمهوری آلمان را تشکیل می‌دادند در هم ادغام شدند.^{۱۶} هیتلر در سال ۱۹۳۳ خروج آلمان را از کنفرانس خلع سلاح و مجمع ملل که به منظور خلع سلاح عمومی تأسیس و تشکیل یافته بود اعلام کرد^{۱۷} و از آن پس به تجهیز و تقویت ارتش پرداخت. آلمانیها موفق شدند در سال ۱۹۳۶ کرانه غربی رود راین را که یک منطقه غیرنظامی بود به اشغال خود درآورند و نیز

می‌رفت (برای آشنایی با مرام و تشکیلات این حزب به سند شماره ۱۴ کتاب حاضر مراجعه نمائید).

۱۱. برای آشنایی با شرح حال آدلف هیتلر به توضیحات سند شماره ۲ کتاب حاضر مراجعه گردد.

۱۲. موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، همان، صص ۷۸، ۷۹.

۱۳. به سند شماره ۷ کتاب حاضر مراجعه گردد.

۱۴. منطقه سار (Sarre) میان فرانسه و آلمان واقع شده است. طبق معاهده ورسای این منطقه از آلمان منتزع و به فرانسه واگذار شد و در سال ۱۹۳۵ پس از مراجعه به آراء عمومی مجدداً به آلمان مسترد شد و در سال ۱۹۴۶ فرانسه این منطقه را اشغال کرد.

۱۵. مهرداد مهرین، اطلاعات عمومی یا دائرةالمعارف، کتابخانه سنایی، صص ۱۶۹، ۱۷۰.

۱۶. موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، همان، ص ۷۹.

۱۷. سند شماره ۸ و ۱۰ کتاب حاضر ملاحظه گردد.

در همان سال پیمان لوکارنو را لغو و با ایتالیا پیمان اتحاد منعقد ساختند. در همین دوران هیتلر در جنگ داخلی اسپانیا به نفع ژنرال فرانکو^۱ رهبر سلطنت طلبان وارد عمل شد.^۲ وی در سالهای قبل از جنگ جهانی دوم سد زیگفرد^۳ را در مقابل استحکامات و خط نظامی دفاعی «مازینو»^۴ که توسط فرانسویها به منظور دفاع در برابر هجوم آلمانها در مشرق این کشور ساخته شده بود، در سرحدات غربی آلمان بنا کرد که از نظر تمرکز قوای رزمی و استحکامات دفاعی غیرقابل نفوذ به نظر می‌رسید.^۵ هیتلر با نقض عهدنامه ورسای کشور را از قید و محدودیتهایی که عهدنامه مزبور به آن تحمیل کرده بود، آزاد و به اتکای ارتش نیرومند و مجهز خود تجاوز بر کشورهای همسایه را آغاز نمود. در سال ۱۹۳۸ به منظور حمایت از آلمانیهای مقیم اتریش آن کشور را به تصرف خود درآورد^۶ و پس از چندی منطقه «سودت»^۷ در مرز آلمان و چکسلواکی را متصرف شد و سپس «بوهم و مراوی»^۸ را به خاک آلمان ملحق نمود و اندکی بعد منطقه «ممل»^۹ را از لیتوانی به زور تصاحب کرد و پس از آن تصمیم گرفت ناحیه «دالان دانزیگ»^{۱۰} را از خاک لهستان

۱. ژنرال فرانکو (Franco) سیاستمدار معروف اسپانیایی در سال ۱۸۹۲ متولد شد. وی در ۱۹۳۶ در رأس ملیون انقلابی اسپانیا قرار گرفت و بعد از جنگی طولانی (۱۹۳۶ تا ۱۹۳۹) موفق شد در کشور حکومت مطلقه برقرار نماید. وفات وی در سال ۱۹۷۵ اتفاق افتاد.
۲. انتشار گیتاشناسی، همان، ص ۹.

3. Sigfried

۴. خط مازینو (Mazino line) در سال ۱۹۲۷ در زمان وزارت جنگ مازینو شروع به ساختمان گردید و در سال ۱۹۳۶ پایان یافت.

۵. دکتر محمد معین، فرهنگ فارسی، (جلد پنجم و ششم)، موسسه انتشارات امیرکبیر، تهران ۱۳۶۲، صص ۶۶۴، ۱۸۷۷.

۶. روبرت آهور، جنگ جهانی دوم، ترجمه هیئت تحریریه همگام، انتشارات همگام، تهران ۱۳۶۲، صص ۸، ۱۰.

۷. سودت (Sudet) ناحیه کوهستانی است واقع در چکسلواکی که از کوههای کارپات تا سواحل رود آلب امتداد دارد. این منطقه دارای جنگلهای بسیار زیبا و سرچشمه‌های آب معدنی است.

۸. بوهم و مراوی (Bohem - Moravie) از نواحی کشور چکسلواکی می‌باشند.

۹. ممل (Memel) بندری است واقع در لیتوانی.

۱۰. دانزیگ (Dantzig) شهر و بندری است واقع در ساحل خلیج دانزیگ در دریای بالتیک: واقع در مصب رودخانه ویستول. این ناحیه در ۱۹۳۹ ضمیمه آلمان گردید و در ۱۹۴۵ قوای شوروی آنرا اشغال کرد و طبق اعلامیه پوتسدام بندر مزبور به لهستان واگذار شد. این ناحیه

جدا نماید، اما چون این بار با مقاومت شدید لهستانی‌ها مواجه گردید، فرمان حمله به خاک آن کشور را به ارتش خود صادر کرد. دو کشور فرانسه و انگلیس که تا آن زمان تصور می‌کردند یک آلمان قوی می‌تواند سدی در مقابل نفوذ کمونیسم به اروپا باشد و به همین جهت سیاست مدارا با این کشور را در پیش گرفته بودند؛ بلافاصله پس از حمله آلمان به لهستان یادداشت اعتراض آمیزی را تسلیم دولت آن کشور نمودند که هر آینه این کشور قوای خود را از لهستان خارج ننماید با آن وارد جنگ خواهند شد. اما این تهدیدات مؤثر واقع نگردید و فرانسه و انگلیس که به شدت از این موفقیت‌های هیتلر دچار وحشت شده بودند، علی‌رغم آنکه هنوز خود آماده جنگ نبودند، ظاهراً به بهانه دفاع از کشور لهستان و در باطن برای جلوگیری از قدرت آلمان در سوم سپتامبر ۱۹۳۹ رسماً به آلمان اعلان جنگ دادند.^۱ در این هنگام دولت شوروی فرصت را غنیمت شمرده در اوت ۱۹۳۹ یک پیمان عدم تعرض با هیتلر منعقد نمود که به موجب آن لهستان میان دو کشور تقسیم گردید.

جنگ بین‌الملل دوم

با حمله هیتلر به لهستان جنگ بین‌الملل دوم که به مراتب هولناکتر از جنگ بین‌الملل اول بود، آغاز گردید.

کشورهای محور عبارت بودند از آلمان، ایتالیا، ژاپن، رومانی، فنلاند، مجارستان و بلغارستان و متفقین عبارت بودند از شوروی، انگلستان، آمریکا، کانادا، فرانسه، چین، یوگسلاوی، لهستان، نروژ، بلژیک، دانمارک، یونان، هلند، هند، آفریقای جنوبی و زلاندنو.^۲

هیتلر در اندک زمانی موفق گردید کشورهای لهستان، دانمارک، نروژ، بلژیک، فرانسه، لوکزامبورگ، هلند، یوگسلاوی را شکست داده، اکثر نقاط اروپا را تحت تسلط خود درآورد و تنها انگلیس بود که مقاومت خود را در مقابل هیتلر حفظ می‌کرد.^۳

مرکز تجارت و صنایع فلزکاری و نساجی و مشروبات الکلی است.

۱. حسین مکی، تاریخ بیست ساله ایران (جلد ۶)، انتشارات نشر ناشر، تهران ۱۳۶۲، صص ۴۴۰، ۴۴۱.

۲. مهرداد مهرین، همان، ص ۱۲۵.

۳. عبدالرضا هوشنگ مهدوی، تاریخ روابط خارجی ایران، موسسه انتشارات امیرکبیر، چاپ دوم، تهران ۱۳۵۵ ش، ص ۳۸۴.

دولت ایران در ابتدای جنگ با صدور بیانیه‌ای در ۳۱ اوت ۱۹۳۹ م تصمیم خود را مبنی بر بیطرفی در جنگ را به اطلاع دول محارب رسانید و اعلام کرد این کشور با هیچیک از دول درگیر مخاصمه طرفیت ندارد^۱، اما پس از چندی در شهریور ۱۳۲۰ خاک ایران به بهانه آنکه دولت ایران حاضر به اخراج آلمانیهای مقیم ایران نگردیده است به اشغال متفقین درآمد. ایران در ۹ سپتامبر ۱۹۴۳ بنابه خواست متفقین با عنوان کردن مسئله فعالیت‌های خرابکارانه مأموران و جاسوسان آلمانی در ایران به آلمان اعلان جنگ داد.^۲ شایان ذکر است که اعلان جنگ ایران علیه آلمان تنها جنبه‌های ظاهری و سیاسی داشت و ایران عملاً در هیچ جنگی علیه آلمان شرکت نکرد.

در ۲۸ نوامبر ۱۹۴۳ کنفرانسی با شرکت استالین، روزولت و چرچیل در تهران آغاز و در اول دسامبر همان سال پایان پذیرفت. در این کنفرانس که بعدها به «کنفرانس تهران» معروف گردید، تصمیم‌گیری‌هایی بعمل آمد که نقش بسزایی در جریان جنگ بین‌الملل دوم بدنبال داشت.^۳ در حاشیه این کنفرانس ملاقات‌هایی میان شاه، نخست‌وزیر و وزیر امور خارجه با سران سه دولت متفق بعمل آمد که در نهایت منجر به صدور اعلامیه‌ای (۱ دسامبر ۱۹۴۳) از سوی استالین، روزولت و چرچیل مبنی بر تصدیق همکاری ایران و کمک‌های آتیه دول مزبور به ایران و استقلال حاکمیت و تمامیت ارضی ایران گردید.^۴

با حمله اصلی متفقین به مرکز جبهه آلمان این کشور در سرایشی فروپاشی قرار گرفت و در ۸ ماه مه ۱۹۴۵ در کلیه جبهه‌ها بدون قید و شرط تسلیم متفقین گردید و هیتلر در پناهگاهی که روسها ۵۰ متر با آن فاصله داشتند دست به انتحار زد. ژاپن نیز در ۲ سپتامبر ۱۹۴۵ بدنبال بمباران اتمی هیروشیما و ناکازاکی تسلیم متفقین شد و بدین ترتیب آتش جنگ در سراسر جهان خاموش گردید. این جنگ که به مدت شش سال

۱. آرشیو اسناد وزارت امور خارجه، سال ۱۳۱۸، کارتن ۱۹، پوشه ۳۵.

۲. آرشیو وزارت امور خارجه، سال ۱۳۲۲ ش، کارتن ۱۲، پوشه‌های ۸ و ۲۰.

۳. گ.آ. دبورین، رازهای جنگ جهانی دوم، ترجمه کیخسرو کشاورزی، انتشارات گوتنبرگ، تهران، ۱۳۵۶، صص ۱۵۷، ۱۵۸.

۴. دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، فصلنامه (بهار و تابستان) مجله سیاست خارجی، تهران، ۱۳۷۳، ص ۵۰۸.

تداوم یافت قریب سی و هشت میلیون انسان را به خاک و خون کشید که تا آن زمان از نظر تلفات نیروی انسانی و هزینه در جهان بی سابقه بود.^۱ در ۵ ژوئن ۱۹۴۵ فرماندهان متفقین در برلین زمام امور را بدست گرفتند. تمام نواحی شرق آلمان به تصرف نیروهای روسی درآمد و قوای آمریکا، انگلیس و فرانسه در غرب آلمان مستقر شدند و در پی آن برلین به چهار بخش اشغالی تقسیم گردید.^۲ پس از مدتی در مورد نحوه اداره آلمان اختلافاتی میان متفقین ظهور کرد و در سال ۱۹۴۸ م اتحاد جماهیر شوروی از شورای فرماندهی متفقین خارج گردید و سرانجام در سال ۱۹۴۹ م آلمان به دو جمهوری مجزا تقسیم گردید. جمهوری فدرال آلمان (غربی) که از نواحی اشغالی آمریکا، فرانسه و انگلیس تشکیل می شد و جمهوری دموکراتیک آلمان (شرقی) که از نواحی اشغالی شوروی تشکیل می یافت. در همان سال تئودور هویس^۳ و کنراد آدنauer^۴ به ترتیب به ریاست جمهوری و نخست وزیر آلمان غربی انتخاب شدند و در آلمان شرقی حکومت بدست حزب کمونیست سپرده شد ولی سربازان روسی تا سال ۱۹۵۵ م در آنجا باقی ماندند.^۵

بدین ترتیب همانگونه که ملاحظه گردید رایش سوم از یکسو در مدت ۱۲ سال ملت آلمان را به اوج قدرت رسانید و از اقیانوس اطلس تا رود ولگا و از دماغه شمال^۶ تا دریای مدیترانه را به زیر سلطه آنان درآورد و از سوی دیگر با به راه انداختن جنگ بین الملل دوم که نتیجه ای جز شکست برای آنان نداشت ملت آلمان را به اوج انحطاط رسانیده و به پایانی غم انگیز رهنمون شد. یکی از خبطهای بزرگی که هیتلر مرتکب آن شد و عاقبت منجر به شکست و تسلیم آلمان گردید این بود که با وجود آنکه دشمن اصلی یعنی انگلستان از تداوم حملات هوایی آلمان مستأصل شده بود، هیتلر به شوروی حمله نمود و در اینجا تاریخ تکرار شد و همانگونه که لشکرکشی ناپلئون بناپارت به روسیه موجب تضعیف و تحلیل نیرو و توان نظامی او گردید، حمله هیتلر به شوروی نیز

۱. هانری میشل، جنگ جهانی دوم، ترجمه عباس آگاهی، انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۷۰، صص ۹۷، ۱۰۱.

۲. اسناد شماره ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۱۷۵ کتاب حاضر ملاحظه گردد.

3. Theodor Heuss

4. Konrad Adenauer

۵. انتشارات گیتاشناسی، همان، صص ۶، ۹.

۶. دماغه شمال در شمال کشور نروژ واقع شده است.

نیروهای آلمان را تحلیل برد که علی‌رغم قدرت جنگی و سازمانی دستگاه هیتلر، آلمان ناگزیر شد با تسلیم خود طعم تلخ شکست را مجدداً تجربه نماید.

تقویم جنگ بین‌الملل دوم

● سال ۱۹۳۹ م

- اول سپتامبر، حمله آلمان به لهستان
- ۳ سپتامبر، اعلان جنگ فرانسه و انگلیس به آلمان
- ۲۱ سپتامبر، ورشو در تصرف نیروی آلمان
- ۳۰ نوامبر، آغاز جنگ بین شوروی و فنلاند

● سال ۱۹۴۰ م

- ۱۱ مارس، صلح فنلاند و شوروی با وساطت آلمان
- ۹ آوریل، حمله آلمان به دانمارک و نروژ
- ۱۰ مه، حمله آلمان به بلژیک و هلند و لوکزامبورگ - استعفای چمبرلین و انتخاب چرچیل به نخست‌وزیری
- ۱۴ مه، اشغال هلند توسط نیروهای آلمان
- ۲۸ مه، تسلیم ارتش بلژیک به قوای آلمان
- ۲۹ مه، تخلیه دونکرک از طرف انگلیسها
- ۱۰ ژوئن، اعلان جنگ ایتالیا به متفقین
- ۱۴ ژوئن، ورود قوای آلمان به پاریس
- ۱۷ ژوئن، انتخاب مارشال پتن به نخست‌وزیری
- ۲۷ سپتامبر، پیوستن ژاپن به آلمان و ایتالیا
- ۲۸ اکتبر، حمله ایتالیا به یونان
- ۹ دسامبر، آغاز حمله ژنرال ویول در صحرای آفریقا

● سال ۱۹۴۱ م

- ۱۰ مارس، تصویب لایحه وام و اجاره در آمریکا ۱۹۴۰
- حمله آوریل، حمله آلمان به یوگسلاوی و یونان
- ۱۳ آوریل، امضاء قرارداد عدم تعرض بین ژاپن و شوروی برای مدت ۵ سال
- ۱۴ آوریل، محاصره طبرق - ورود قوای محور به مرز مصر
- ۱۸ آوریل، یوگسلاوی در تصرف آلمان
- ۲۷ آوریل، سقوط آتن
- اول مه، قیام رشیدعالی گیلانی در بغداد
- ۱۰ مه، فرار هس به انگلستان
- ۲۰ مه، حمله آلمانها به جزیره «کرت»
- ۳۱ مه، فرار رشیدعالی گیلانی و پایان جنگ عراق
- اول ژوئن، سقوط کرت
- ۸ ژوئن، حمله قوای انگلیس به سوریه و لبنان
- ۱۸ ژوئن، انعقاد قرارداد عدم تعرض ده ساله بین توکیو و آلمان
- ۲۱ ژوئن، حمله آلمان به اتحاد جماهیر شوروی
- ۱۴ ژوئیه، امضاء منشور آتلانتیک
- ۲۵ اوت، اشغال ایران از طرف نیروهای شوروی و انگلیس
- ۱۹ سپتامبر، تصرف «کی یف» توسط قوای آلمان
- ۱۳ اکتبر، قوای آلمان در ۳۷ مایلی شمال مسکو
- ۷ دسامبر، حمله ژاپن به «پرل هاربر»
- ۸ دسامبر، اعلان جنگ متفقین به ژاپن
- ۱۵ دسامبر، اشغال هنگ‌کنگ توسط ژاپنها - تصرف بن‌غازی از طرف قوای انگلیس

● سال ۱۹۴۲ م

- ۱۵ فوریه، اشغال سنگاپور توسط قوای ژاپن
- ۷ مارس، رانگون در تصرف ژاپنی‌ها

- ۱۸ آوریل، تصرف مانداله توسط قوای ژاپن
- ۲۶ آوریل، آغاز حمله بزرگ رومل در شمال آفریقا - به امضاء رسیدن پیمان اتحادیه بیست ساله بین شوروی و انگلستان
- ۳ ژوئیه، متوقف شدن رومل در العلمین
- ۷ اوت، آغاز جنگ گودال کانال (بین قوای آمریکا و ژاپن) در اقیانوس آرام
- ۹ اوت، تصرف چاههای نفت مایکوب در شمال قفقاز توسط قوای آلمان
- ۲۷ دسامبر، قتل درباسالار دارلان در شمال آفریقا
- ۱۵ ژانویه، نجات یافتن لنین‌گرااد از محاصره
- ۲۳ ژانویه، اشغال «تریپولی» توسط قوای انگلیس

● سال ۱۹۴۳ م

- ۱۵ آوریل، انحلال سازمان کومین‌ترن در شوروی
- ۱۱ ژوئن، پیاده شدن قوای متفقین در جنوب ایتالیا
- اول ژوئیه، آغاز حمله بزرگ ارتش سرخ
- ۳ سپتامبر، وارد شدن ارتش هشتم به ایتالیا
- ۹ اکتبر، نجات قفقاز
- ۲۷ نوامبر، تشکیل کنفرانس تهران (بین سران شوروی، آمریکا و انگلیس)

● سال ۱۹۴۴ م

- ۲۷ ژانویه، نجات لنین‌گرااد
- ۲۲ آوریل، آغاز حمله متفقین در گینه جدید
- ۴ ژوئن، رم در دست متفقین
- ۶ ژوئن، پیاده شدن متفقین در کرانه‌های فرانسه
- ۱۹ ژوئیه، سقوط کابینه ژنرال توئیو در ژاپن
- ۲۷ ژوئیه، جزیره گوام در تصرف نیروهای متفقین
- ۴ اوت، قوای شوروی در دروازه‌های ورشو

- ۲۵ اوت، تسلیم پاریس به متفقین
- ۶ سپتامبر، عبور قوای متفقین از مرز آلمان
- ۸ اکتبر، شکافته شدن خط زیگفرید
- ۱۲ اکتبر، ورود قوای انگلیس به آتن
- ۶ دسامبر، ورود قوای آمریکا به مانیل
- ۷ ژانویه، سقوط ورشو

● سال ۱۹۴۵ م

- ۲۵ مارس، عبور ارتش هشتم متفقین از رود راین
- ۷ مه، تسلیم بدون قید و شرط آلمان
- ۶ اوت، بمباران هیروشیما با بمب اتمی
- ۱۴ اوت، تسلیم بدون قید و شرط ژاپن با پایان جنگ بین‌الملل دوم.^۱

روابط سیاسی ایران و آلمان

پس از جنگ جهانی اول روابط سیاسی و دیپلماسی ایران و آلمان تا شروع سلطنت رضاشاه در حال رکود بسر می‌برد.^۱

در سال ۱۹۲۹ / ۱۳۰۸ ه. ش قانون کاپیتولاسیون که به موجب آن حق قضاوت کنسولی برای اتباع آلمانی در ایران به رسمیت شناخته شده بود ملغی اعلام گردید.^۲ در دوران حکومت رایش سوم تبلیغات بسیاری در زمینه اشتراک نژاد آریایی بین دو ملت ایران و آلمان و تشابه اهداف ملی دو کشور در مبارزه با کمونیسم صورت گرفت و روابط دو کشور وارد مرحله جدیدی گردید و روابط سیاسی و اقتصادی گسترش یافت.^۳

با گسترش جنگ جهانی دوم و عدم توجه رضاشاه و دولت وقت ایران به اتمام حجت روس و انگلیس مبنی بر اخراج آلمانیهای مقیم ایران، نیروهای متفقین در ۲۵ اوت ۱۹۴۱ یعنی پس از گذشت چند روز از انتشار «منشور آتلانتیک»^۴ از چند منطقه وارد خاک ایران شدند و در ۱۶ سپتامبر ۱۹۴۱ پایتخت ایران را به اشغال خود درآوردند. در این روز رضاشاه به نفع پسرش محمدرضا استعفا داد و روانه بندرعباس شد و از آنجا توسط متفقین ابتدا به جزیره موریس^۵ و سپس به ژوهانسبورگ در آفریقای جنوبی اعزام گردید.^۶ در ۲۹ ژانویه ۱۹۴۲ م پیمان اتحادی در زمینه‌های دفاعی، اقتصادی میان روس، انگلیس و ایران منعقد شد و همانگونه که قبلاً نیز اشاره شده است^۷، ایران در ۹ سپتامبر

۱. برای اطلاعات بیشتر در زمینه تاریخ روابط سیاسی ایران و آلمان قبل از تاریخ مذکور به جلد اول این کتاب مراجعه نمایید.

۲. رضا بهمنش، رساله بررسی روابط جمهوری اسلامی ایران با جمهوری فدرال آلمان، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، تهران ۱۳۷۱، ص ۵.

۳. عبدالرضا هوشنگ مهدوی، همان، ص ۳۸۲.

۴. منشور آتلانتیک (Atlantik) یک پیمان سیاسی و نظامی بود که در سال ۱۹۴۱ بین کشورهای بلژیک، کانادا، دانمارک، ایالات متحده آمریکا، فرانسه، بریتانیا، ایسلاند، لوکزامبورگ، نروژ، هلند و پرتغال معتقد گردید و در سال ۱۹۵۵ ترکیه و آلمان غربی به آن اضافه شد.

۵. موریس (Moris) جزیره‌ای است در اقیانوس هند در شرق جزیره ماداگاسکار.

۶. موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، همان، ص ۳۵۴.

۷. آرشیو اسناد وزارت امور خارجه، کارتن ۱۲، پوشه ۸ و ۲۰.

۱۹۴۳ م با عنوان کردن مسئله فعالیت‌های خرابکارانه مأموران و جاسوسان آلمانی در ایران به آلمان اعلان جنگ داد^۱ و بدین ترتیب کلیه قراردادهای فیما بین به حالت تعلیق درآمد. روابط مجدد بین دو کشور ایران و آلمان در سال ۱۹۵۱ م با افتتاح سرکنسولگری ایران در اشتوتگارت آغاز گردید.^۲

لازم بذکر است همانگونه که در جنگ جهانی اول مأمورین سری و مخفی آلمان در ایران مانند واسموس^۳، سوگمایر^۴ و نیدرمایر^۵ در پیشبرد مقاصد آلمان در ایران که مهمترین آن جلوگیری از نفوذ روسیه، انگلیس و عثمانی در خاک ایران بود، خدمات ارزنده‌ای به کشور خود ارائه دادند، در طی جنگ جهانی دوم نیز مأمورین مخفی آلمان موفق شدند نواحی مورد نفوذ شوروی (شمال) و انگلیس (غرب، جنوب غربی) را زیر پوشش فعالیت‌های سری خود درآورند و با وجود تجاوز متفقین به ایران مأمورانی مانند مایر^۶، گاموتا^۷ و مولر^۸ موفق شدند با جذب جمعی از ایرانیان به سازمانهای مخفی خود جمعیت «ملیون ایران» را تشکیل دهند.

البته دولت آلمان نیز از هیچگونه کمک نسبت به آنان دریغ نمی‌ورزید. در این دوران نیز عشایر جنوب ایران همانند جنگ جهانی اول مرکز نفوذ مأموران مخفی آلمان بود. همه مأموران مخفی دستوره‌های خود را از بغداد که محل سفارت آلمان در خاورمیانه بود، دریافت می‌کردند و توسط شخصی بنام گروبا^۹ هدایت می‌شدند. خرابکاری در مؤسسات نفتی و فرودگاهها و پیوستن ایران به جنگ جهانی دوم به نفع آلمان از جمله اهداف مهم آنان در ایران بود که با شکست و تسلیم آلمان در جنگ همه آنها نقش برآب شد. گفتنی است متفقین از این عوامل آلمان همیشه بنام «ستون پنجم»^{۱۰} یاد می‌کردند.^{۱۱}

۱. دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، فصلنامه (۲ و ۳) مجله سیاست خارجی، ۱۳۷۳، ص ۱۵۳.
۲. رضا بهمنش، همان، ص ۶.

3. Wassmus

4. Zugmayer

5. Nyder Mayer

6. Franz Mayer

7. Roman Gamotta

8. Muller

9. Dr. Grobba

10. Fifth Column

۱۱. مریم میراحمدی، پژوهشی در تاریخ معاصر ایران، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ دوم، مشهد ۱۳۶۸ ش، صص ۷۴، ۷۵.

روابط اقتصادی ایران و آلمان

با آغاز دوره زمامداری رضاشاه روابط اقتصادی ایران و آلمان گسترش یافت. در این دوره فرصت مناسبی پیش آمده بود تا آلمانیها سهم مهمی از فعالیتهای صنعتی در ایران را به خود اختصاص دهند. در پی آغاز نفوذ صنایع کارخانه‌ای به ایران عده بیشماری از آلمانیها به عنوان کارشناس و متخصص در دوایر، سازمانهای دولتی و ملی ایران مشغول فعالیت شدند.

در سال ۱۹۲۷ م / ۱۳۰۶ ش امتیاز حمل پست در سراسر ایران به شرکت هواپیمایی یونکرس^۱ محول گردید و نیز در سال ۱۹۲۸ م / ۱۳۰۷ ش ساختمان راه‌آهن شمال به شرکتهای آلمانی واگذار شد.

پس از اتمام قرارداد میلسپو^۲، لیندنبلات^۳ آلمانی مستشار مالی ایران گردید و در سال ۱۹۳۰ م / ۱۳۰۸ ش مدیریت بانک ملی ایران به او سپرده شد.^۴

در سال ۱۹۲۹ م / ۱۳۰۷ ش یک قرارداد تجارتي، گمرکی و بحریمایی که در دوازده ماده تهیه و تنظیم شده بود بین دو کشور ایران و آلمان منعقد گردید. این قرارداد سرآغاز یک همکاری علمی و بازرگانی و اقتصادی میان دو کشور محسوب می‌شد.^۵

در فوریه ۱۹۳۰ م / ۱۳۰۸ ش عهدنامه‌ای در مورد حمایت تصدیق نامه‌های اختراع و علائم صنعتی یا تجارتي و طرحها و حقوق مالکیت صنعتی که در دو ماده تهیه و تنظیم شده بود در تهران به امضای مسئولین دو کشور ایران و آلمان رسید.^۶

با تشکیل حکومت رایش سوم و به قدرت رسیدن حزب ناسیونالیست سوسیالیست به رهبری آدلف هیتلر در سال ۱۹۳۳ م فصل جدیدی در روابط ایران و آلمان

1. Junkers

۲. دکتر میلسپو (Millspough) مستشار کل مالی ایران که در سال ۱۳۰۱ ش در امور مالی ایران دارای اختیارات غیرمحدودی شده بود. دوره اختیارات قانونی میلسپو در سال ۱۳۰۶ ش پایان پذیرفت و او همراه سایر مستشاران آمریکایی ایران را ترک گفت.

3. Lindenblatt

۴. جامی، گذشته چراغ راه آینده است، انتشارات ققنوس، تهران ۱۳۶۷ ش، ص ۶۸.

۵. به سند شماره ۷۰ کتاب حاضر مراجعه گردد.

۶. مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، همان، ص ۳۵۳.

گشوده شد. متعاقب سفر دکتر شاخت^۱ وزیر اقتصاد و رئیس رایش بانک آلمان به تهران در سال ۱۹۳۵ م / ۱۳۱۴ ش و مذاکرات وی با مسئولین کشور در زمینه روابط بازرگانی یک قرارداد تهاتری بین ایران و آلمان منعقد شد که بدنبال آن مبادلات تجاری بیش از پیش توسعه یافت.^۲ از آلمان کالاهایی از قبیل لوازم فنی، ماشین آلات، مواد شیمیایی، تولیدات صنعتی، وسایط نقلیه، قند و شکر، دارو، کارخانجات به ایران وارد می شد و در مقابل از ایران محصولات کشاورزی و دامی نظیر حبوبات، دانه های روغنی، غلات، پنبه، مواد خام و پوست، پشم و قالی به آلمان صادر می گردید.^۳

پس از اتمام مدت قرارداد شرکت یونکرس^۴ در سال ۱۹۳۲ م شرکت هواپیمایی لوفت هانزا^۵ کارهای شرکت یونکرس را در ایران ادامه می داد، شرکت مزبور در سال ۱۹۳۸ م خط هوایی تهران - برلین را تأسیس نمود و نیز در همان سال خط کشتیرانی مستقیم میان خرمشهر - هامبورگ افتتاح گردید.

در این دوران اکثر نیازمندیهای صنایع جدید ایران مانند کارخانجات پارچه بافی اصفهان، کارخانجات مهمات و اسلحه سازی و کارخانه هواپیماسازی شهباز و راه اندازی تأسیسات راه آهن و ماشین آلات استخراج زغال سنگ از طریق کشور آلمان تأمین می گردید.^۶ متخصصین آلمانی مسئولیت معدن یابی به ویژه زغال سنگ را برعهده گرفتند که متعاقب آن مدرسه معدن شناسی و تأسیسات کارخانه های مربوط به زغال سنگ و نیز تأسیسات حمل و نقل مانند راه آهن جهت انتقال مواد معدنی به شهرهای بزرگ تأسیس گردید.^۷ در سال ۱۹۳۹ م / ۱۳۱۸ ش به موجب قراردادی که بین ایران و آلمان به امضاء رسید برای سهولت در امر مبادلات تجاری، بازرگانی می توانستند قیمت اجناس سفارشی خود را در تهران به بانک ملی ایران واریز نمایند و همین نحوه پرداخت در «صندوق

1. Dr. Hjalmar Schacht

۲. عبدالرضا هوشنگ مهدوی، همان، ص ۳۸۲.

۳. دکتر ایرج ذوقی، ایران و قدرتهای بزرگ در جنگ جهانی دوم، انتشارات پازنگ، تهران ۱۳۶۷، ص ۱۸.

4. Junkers

5. Lufthansa

۶. رضا بهمنش، همان، ص ۳۵.

۷. مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، همان، ص ۳۹۵.

توازن حساب آلمان^۱ در شهر برلین نیز امکان‌پذیر بود و اقدام دیگری که در این زمینه صورت گرفت معافیت تجارت آلمان از دریافت اجازه‌نامه مخصوص ورود کالا بود که تجارت بین دو کشور را آسانتر می‌نمود.

کشور آلمان در سالهای ۳۳-۱۹۳۲ م / ۱۲-۱۳۱۱ ش، ۸٪ در تجارت خارجی ایران نقش داشت که این رقم در سالهای ۱۹۳۷ م / ۱۳۱۶ ش به ۲۱٪ و در سال ۱۹۳۹ م / ۱۳۲۸ ش به ۴۱٪ و در سالهای ۴۱-۱۹۴۰ م / ۲۰-۱۳۱۹ ش به ۴۵٪ افزایش یافت.^۲ پس از شروع جنگ بین‌الملل دوم روابط اقتصادی ایران و آلمان دچار مشکلات عدیده‌ای گردید. کشور انگلیس از حمل کالاهای آلمانی از راه دریا به ایران ممانعت بعمل می‌آورد. هیتلر جهت رفع این مشکلات موافقتنامه‌ای با دولت شوروی منعقد نمود که به موجب آن صادرات آلمان از راه ترانزیتی شوروی به ایران حمل گردد. با رفع این معضل آلمان مجدداً موقعیت تجاری خود را در ایران باز یافت، اما متعاقب حمله هیتلر به شوروی و اشغال ایران توسط نیروهای متفقین در سال ۱۳۲۰ ش روابط دو کشور تا سال ۱۳۲۸ ش و تأسیس جمهوری فدرال آلمان متوقف گردید.^۳

1. Deutsch Verrechnungskasse

۲. ایوانف و دیگران، تاریخ ایران، تهران ۱۳۵۶، صص ۴۷۵، ۴۷۷.

۳. عبدالرضا هوشنگ مهدوی، همان، ص ۳۸۴.

روابط فرهنگی ایران و آلمان

روابط فرهنگی بین دو کشور ایران و آلمان از ریشه‌ای بسیار عمیق برخوردار است. سفرنامه‌های متعددی از سیاحان و جهانگردان آلمانی در طی سالیان متمادی در مورد ایران به یادگار مانده و نیز دانشمندان مختلفی از این کشور تحقیقات ارزنده‌ای در زمینه‌های مختلف فرهنگ ایران انجام داده‌اند و بسیاری از آثار دانشمندان و شعرای ایران به زبان آلمانی ترجمه شده است.

در دوران حکومت مظفرالدین شاه قاجار (۱۲۸۵ ش / ۱۹۰۷ م) به موجب قرارداد منعقد شده بین دو کشور ایران و آلمان اولین مدرسه آلمان با شانزده معلم ایرانی و آلمانی در تهران گشایش یافت و در سال ۱۹۱۴ م اولین گروه از دانش‌آموزان این مدرسه موفق به اخذ دیپلم شدند. دو مدرسه کوچک نیز از طرف مسیون آلمانی خاورمیانه در شهرهای خوی و اورمیه تأسیس شد که در طی سالهای جنگ جهانی اول روسها از فعالیت آنها جلوگیری به عمل آوردند. مدرسه آلمانی در دوران جنگ فعالیت نداشت اما پس از خاتمه جنگ با کوششهایی که از طرف دو دولت بعمل آمد مجدداً فعالیتهای خود را آغاز نمود.

در سال ۱۳۰۴ ش / ۱۹۲۵ م «هنرستان صنعتی حرفه‌ای ایران و آلمان» به سرپرستی دکتر اشترنک^۱ در ایران افتتاح گردید که رشته‌های مختلفی از قبیل فلزکاری، نجاری، داروسازی در هنرستان مزبور تدریس می‌گردید. محصلانی که دارای مدرک ششم ابتدایی بودند می‌توانستند در این هنرستان به تحصیل خود ادامه دهند.^۲

در سال ۱۳۰۵ ش / ۱۹۲۶ م مؤسسه‌ای به سرپرستی ارست. ی کرسٹوفل و سه معلم دیگر برای استفاده نایبانیان در شهر تبریز تأسیس گردید، در مؤسسه مزبور با متد خاصی خواندن و نوشتن به نایبانیان آموزش داده می‌شد و علاوه بر خواندن و نوشتن متعلمین به یادگیری کارهای صنعتی مانند حصیربافی، سبده‌سازی و خیاطی نیز می‌پرداختند.^۳

1. Dr. Strunk

۲. مریم میراحمدی، همان، ص ۹۲.

- سند شماره ۱۰۸ کتاب حاضر ملاحظه گردد.

۳. به اسناد شماره ۹۹ الی ۱۰۴ کتاب حاضر مراجعه گردد.

چندب بعد مؤسسه دیگری نیز از طرف چند نفر آلمانی در اصفهان برای استفاده نایبانیان و افراد لال گشایش یافت.^۱

علاقمندی آلمانها به مسائل فرهنگی مشرق زمین به ویژه خاورمیانه موجب گردید که در کشور آلمان مؤسسات فرهنگی بیشماری جهت تشویق علاقمندان به وجود آید که از آن جمله می‌توان به «کمیته نظارت بر محصلین ایران در آلمان» اشاره نمود که در سال ۱۳۰۶ ش / ۱۹۲۷ م در برلین تأسیس گردید و اداره آن به عهده آلمانها و ایرانیان بود. در سال ۱۳۰۷ ش / ۱۹۲۸ م نام این موسسه به «انجمن پرورش محصلین ایران و آلمان» تغییر یافت و هدف از تشکیل آن راهنمایی دانش‌آموزان و آماده نمودن آنان جهت تحصیل در رشته‌هایی مانند پزشکی، سیستم اداری، بانکداری، صنایع راه‌آهن و کشاورزی بود. این مؤسسه برای مدتی به جهت مشکلات مالی و مشکلات ناشی از جنگ بین‌الملل اول فعالیتی نداشت اما در سال ۱۳۱۱ ش / ۱۹۲۳ م مجدداً بازگشایی گردید.^۲

در سالهای پس از جنگ جهانی اول روابط فرهنگی بین دو کشور توسعه بیشتری یافت. اساتید آلمانی با دانشگاههای ایران همکاری می‌کردند و حتی سرپرستی بعضی از دانشکده‌ها مانند دانشکده دامپزشکی و کشاورزی به عهده آنان بود.

در این دوران مجلاتی از قبیل کاوه، ایرانشهر، و علم و هنر توسط ایرانیان انتشار می‌یافت و در سال ۱۳۰۸ ش / ۱۹۲۹ م انجمن فرهنگی ایران و آلمان در برلین تأسیس شد.^۳ پس از جنگ جهانی دوم فعالیتهای فرهنگی بین دو کشور کاهش یافت تا اینکه در سال ۱۹۶۷ م با امضاء قرارداد فرهنگی میان دو کشور روابط دوباره فعالتر شد.^۴

والسلام علی من التبع الهدی

مینا ظهیرنژاد ارشادی

کارشناس اداره انتشار اسناد

۱. به اسناد شماره ۱۱۰، ۱۱۱ کتاب حاضر مراجعه گردد.

۲. مریم میراحمدی، همان، صص ۹۲، ۹۳.

۳. رضا بهمنش، همان، ص ۱۰۰.

۴. مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، همان، ص ۳۶۷.

فصل اول - اسناد رویدادهای سیاسی

شماره سند: ۱

فرستنده: سفارت ایران در برلن

گیرنده: وزارت امور خارجه

موضوع: راپورتی از اوضاع سیاسی آلمان

تاریخ: ۱۸ آذر ۱۳۱۰ ه.ش

نمره: ۱۹۶۹

متن سند:

مقام منبع وزارت جلیله امور خارجه

اشتگرwald (Stegerwald) وزیر مشاغل آلمان در جلسه حزبی مرکز نطقی ایراد نموده نظر به اینکه مدلول آن خلاصه‌ایست از وضعیت حقیقی سیاسی و اقتصادی داخلی آلمان نطق وزیر مشارالیه را ذیلأ به عرض میرساند:

وزیر مشاغل در بدایت نطق خود به پیشرفت معنوی و توسعه و بسط استحکام دولت فعلی در آتیه اظهار امیدواری نموده سپس موقعیت مملکت و نقشه دولت را چنین تشریح کرد. استقرار حکومتی از طریق موافقت و اتحاد با احزاب غیرممکن است. یعنی در صورت اتفاق با احزاب دست چپ اکثریت قاطعی نمی‌توان بدست آورد و چنانچه بخواهیم با احزاب دست راست سازشی بنماییم، موضوع غرامات جنگ و نظر آنها در قطع مذاکراتیکه فعلاً با دول خارجه در جریان است مانع آن سازش بود و از این بابت‌ها دوچار [دچار] اشکال خواهیم شد. بعلاوه از نقطه نظر سیاست داخلی هم با موافقت و همراهی احزاب دست راست یعنی ناسیونال سوسیالیستها (ملیون اجتماعی) رفع بحران و حل مسائل سخت که در این زمستان پیش خواهد آمد نخواهد شد. بدهی ما فعلاً در حدود یازده الی دوازده میلیارد قروض حقیر المدة و تقریباً به همان اندازه قروض کثیر المدة است. به این مبلغ هم باید در حدود چهار الی پنج میلیارد وجوه اشتراک خارجیان را در مؤسسات اقتصادی آلمان علاوه کرد. بنابراین کلیه بدهی آلمان به خارج بالغ بر مبلغ بیست و هفت الی بیست و هشت میلیارد مارک می‌باشد. در مقابل مطالبات ما در خارج فقط در حدود هفت الی نه میلیارد است. ربیحی که باید از بابت بدهی‌های خود بپردازیم از بابت قروض کثیر المدة سالی در حدود هفتصد ملیون مارک و از بابت قروض حقیر المدة سالی

در حدود یک میلیارد مارک می‌باشد. به این مبلغ‌ها حصّه منافع و جوه خارجی‌ها که در مؤسسات اقتصادی آلمان داخل است باید افزوده گردد و بالاخره بدهی مالیّات از بابت غرامات جنگ نیز می‌بایستی منظور شود. در هفته‌های آینده در قسمت سیاست خارجی کشمکش بر سر این امر شروع می‌گردد که قروض سیاسی (غرامات جنگ) و قروض خصوصی موضوع تأدیه آن در یک موقع و با هم برابر به چه ترتیب طرح و اصلاح خواهد شد. ما قادر نیستیم در عین حال قروض خصوصی را تأدیه و مبالغ زیادی هم بابت قروض سیاسی پردازیم. ما نمی‌توانیم در داخل نیز بدون اتخاذ یک سیاست و روش صحیحی و بدون اصلاح مسئله مرابحه بگذرانیم. دفعه دوم نمیشود انفلاسیون (سقوط پول) را بر دوش ملت آلمان گذاشت. اما با همه اینها نرخ قیّمه اجناس در آلمان باید با سایر دنیا برابر گردد. مجموع عایدات آلمان در سال ۱۹۱۳ در حدود ۴۲ میلیارد بود و در سال ۱۹۲۰ هفتاد میلیارد و اکنون پنجاه میلیارد می‌باشد. در سنوآه آتیه عایدات آلمان به این پایه نخواهد ماند و البتّه باید پول قوه خریداری زیادتری پیدا نماید. در سال ۱۹۳۲ اعتبارات لازمه برای مخارج و مصارف انتفاعی عامه بواسطه تنزل عایدات مالیاتی جای خای زیادی خواهند داشت. از طریق تغییر مالیات معاملات تأمین کسر عایدات امکان نخواهد داشت. عمه و کارگران پس از صدور احکام فوق‌العاده (Notriesordnung) آنچه که دیده می‌شود قربانی و فداکاری زیادی نموده‌اند ولی روی هم رفته قضیه شکل دیگر بنظر می‌آید. مبلغ کلی از اجرت‌ها در سال اخیر در حدود دو میلیارد که کسر شده است. اگر ما موازنه حساب سالیانه را (Bilanz) صحیحاً و تحقیقاً برطبق قوانین جدید اسهام منظور و مجری میداشتیم آن وقت میدیدیم از ۲۴ میلیارد دیگر در شرکت‌های سهامی آلمان داخل شده است. در حقیقه فقط ده میلیارد باقی میماند. قعر و اساس بیمه کردن عمه و کارگران را و قراردادهای عمومی و تعهدات را سعی میکنیم حفظ کرده و نگاهداریم. راجع به موضوع تغییرات و نظریاتی که باید اتخاذ گردد قریباً در هیئت مشاوره اقتصاد مذاکره خواهد شد. بطور کلی اگر وضعیت به منتهای درجه سختی هم برسد اقتدار و توانایی دولت به این زودیها خاتمه نخواهد یافت و در هر حالیکه پیش آید دولت با تمام قوائیکه در اختیار دارد نظم و آسایش را نگاهداری خواهد نمود و حاکم بر قضایا

خواهد بود.

مخلص استحضار خاطر مبارک معروض می‌دارد که از فحوای نطق فوق چنین مستفاد می‌شود که دولت آلمان در نظر دارد برای جلوگیری از هرگونه وضعیت سختی که در این زمستان ممکن است بر اثر بی‌کاری و بحران اقتصادی پیش آید تصمیم جدی اتخاذ نموده و شاید احکام فوق‌العاده جدیدی در کسر حقوقات و تنزل نرخ اجناس و تجدید نمایشات و فعالیتهای احزاب افراطی سیاسی صادر نموده و به موقع اجری گذارند. وقایع آلمان را که تماس کلی با سیاست و جریانات سیاسی و اقتصادی بین‌المللی دارد مرتباً خلاصه آن را به عرض خواهد رسانید. کفیل امور سفارت. حسن پیرنهاد

[حواشی]:

- خوب است اداره محترمه اقتصادیات و ادارات محترمه سیاسی ملاحظه فرمایند. امضاء
- در اداره انگلیس ملاحظه شد.
- در اداره اقتصادیات ملاحظه شد.